

შეგრძნება - ეწოდება აღქმის შინაარსის ისეთ ელემენტარულ ნაწილს, რომლის კვლავ დაშლა არ შეიძლება ასეთია ფერის, ბგერის, სუნის, გემოს, შეხების და სხვა შ. შ-ის დამოუკიდებლად არსებობა, ისე, რომ მას კონკრეტული აღქმის გარეშე ვხვდებოდეთ და არა მის შინაარსში, ნორმალურ ფს-კურ სინამდვილეში, ვერ დავადასტურებთ მხოლოდ აღქმაშია მოცემული, მას მხოლოდ საგნის აღქმის შინაარსის ანალიზის შედეგად ვწვდებით.

ყოველი კონკრეტული აღქმა მთლიანი საგნის განცდაა, შ. კი ამ საგნის რომელიმე ერთი თვისების განცდას წარმოადგენს.

შ-ის წარმოშობისათვის ორი პირობაა საჭირო და აუცილებელი: ფიზიკური გამღიზიანებელი /სინათლე-ფერის შეგრძნებისათვის, ჰაერის ტალღისებური რხევა ბგერის შეგრძნებისათვის, ტემპერატურა - სითბო-სიცივის შ-სათვის და სხვა/ და ამ ფიზ. გამღიზიანებლის ზემოქმედება შ-ის ორგანოზე. შ-ათა მრავლიანობის ფაქტი, რ-თაც აღქმის ანალიზი გვიდასტურებს, თავისთავად მოწმობს იმას, რომ ჩვენ მათ ურთიერთისაგან განვასხვავებთ. ასეთი განსხვავებული ნიშნებია შ-ის მოდალობა, რომელობა, ინტენსიურობა. შ-ს ურთიერთისაგან განვასხვავებთ იმის მიხედვით, თუ რომელი გრძნობის ორგანოს საშუალებით ვიღებთ მას. ამ თვალსაზრისით ვარჩევთ ფერის შეგრძნებას, რომელსაც მხედველობის ორგანოს საშუალებით ვიღებთ, გემოს შ-ს - ენით, სუნის შ-ს ცხვირის ლორწოვანი გარსის საშუალებით და სხვა. ყოველი შ. გარკვეული შ-ის ორგანოსთანაა დაკავშირებული და მის ამ თვისებას შ-ის მოდალობა ეწოდება. შ-ებს განვასხვავებთ თითოეული მოდალობის ფარგლებშიც, მაგ., ფერის შეგრძნებები, რ-თაც მხედველობის ორგანოს საშუალებით ვიღებთ: გარკვეულ სიმრავლეს წარმოადგენს. ფერთა ამ სიმრავლეში ვარჩევთ წითელს, ყვითელს, ლურჯს და სხვა. არ არსებობს ფერის შ. საერთოდ. ფერის ყოველი შეგრძნება უთუოდ რომელიმე კონკრეტული ფერის შეგრძნებაა, წითლის, ყვითლის, ლურჯისა და სხვა. ფერის შ-ის თვისებას, რომ ის გარკვეული ფერის შ-აა, ფერის რომელობა ეწოდება. მაგრამ თითოეული რომელობის ფარგლებშიც ვარჩევთ განსხვავებებს: ერთი და იმავე რომელობის ფერი, ვთქვათ წითელი, შეიძლება იყოს მეტად წითელი ან ნაკლებად წითელი! შ-ის ამ მეტ-ნაკლებობის თვისებას შ-ის ინტენსიურობა ეწოდება. იგივე ითქმის ყოველი სხვა შ-ის შესახებ.

ფს-გიაში არსებობს ისეთი შეხედულებაც, რ-იც შ-ისთვის დამახასიათებლად თვლის სხვა ნიშანსაც, ე. წ. გ რ ძ ნ ბ ი თ ე მ-ო ც ი უ რ ტ ო ნ ს / თეოდორ ციენი/, ს ი ც ხ ა დ ე ს / ე. ბ.

ტიჩიერი/ და ხ ა ნ ი ე რ ო ბ ა ს /ო. კიულპე/ .ეს უკანასკნელი თვისებები არ წარმოადგენენ შ-ის კონსტიტუციურ ნიშანს, რ-რიცაა რომელობა, ინტენსიურობა და მოდალობა.

შეგრძნების აბსოლუტური ზღურბლი — გალიზიანების ინტენსიურობის ის მინიმალური ოდენობა, რ-იც პირველად იწვევს ჩვენში ოდნავ შესამჩნევ შეგრძნებას. მის ქვემოთ გალიზიანება ობიექტურად შეიძლება არსებობდეს, მაგრამ იგი, მცირე ინტენსიურობის გამო, შეგრძნებას არ იწვევს. შ. ა. ზ. გვიჩვენებს სუბ-ის მგრძნობელობის ხარისხს: დაბალი ა. ზ. ნიშნავს სუბ-ის მაღალ მგრძნობელობას და, პირიქით, მაღალი /დიდი/ ზღურბლი — დაბალ მგრძნობელობას. შ. ა. ზ.-ს იკვლევენ „მინიმალურ ცვლილებათა მეთოდით“ /იხ. /.

შეგრძნების განსხვავების ზღურბლი — გალიზიანების მატების ან კლების ის მინიმალური დონე, როდესაც სუბ-ს პირველად უჩნდება არსებულ შეგრძნებისაგან, ინტენსიურობის მხრივ, ოდნავ განსხვავებული /მეტი, ან ნაკლები/ ინტენსიურობის ახალი შეგრძნება. შ. ა. ზ.-ს იკვლევენ „ოდნავ შესამჩნევი განსხვავების მეთოდით“ /იხ. /.

შეგრძნების ზედა ზღურბლი /ზღვარი/ — გალიზიანების მომატების ის დონე, რომლის შემდეგ გრძნობის ესა თუ ის ორგანო გამლიზიანების ზრდას ვეღარ ამჩნევს და მას ჩვეულებრივი ტკივილის შეგრძნებით უბასუხეგს. მაგ., ობიექტური სინათლის ზრდას მხედველობის ორგანო გარკვეულ დონემდე გრძნობს, მის შემდეგ კი განათების მომატება სინათლის მომატების განცდას არ იწვევს და განიცდება, რ-რც ტკივილის შეგრძნება. იგივე ითქმის სხვა ორგანოების შესახებაც. შეგრძნების აბსოლუტური ზღურბლი, შეგრძნების განსხვავების ზღურბლი და შ. ა. ზ. ფსიქო-ფიზიკაში პირველად იკვლიეს ე. ვებერმა და გ. ფეხნერმა /იხ. ვებერის კანონი, ფეხნერის კანონი/.

შეგრძნებათა ინტერმოდალური ერთიანობა — შეგრძნებათა განსხვავებული მოდალობების არსებობის ფაქტი გულისხმობს, თითქოს ამ მოდალობებს შორის არავითარი კავშირი არ არსებობს; მაგ., მხედველობის შეგრძნებას თითქოს არავითარი კავშირი არ აქვს სმენასთან, სმენას — გემოსთან, გემოს — სუნთან, სუნს — შეხებასთან, და, მაშასადამე, ვითარება თითქოს ისეთია, რომ, რაც მგრძნობელობის ერთ მოდალობაში ხდება, რ-იმე მეორე მოდალობისათვის მას მნიშვნელობა არა აქვს. მაგრამ ასეა თუ არა ნამდვილად?

ვარაუდობენ, რომ სიცოცხლის განვითარების დაბალ საფეხურზე ორგანიზმს მხოლოდ ერთი დიფუზიური გრძნობის ორგანო გააჩნდა და უთუოდ ამ ერთი ორგანოდან განუვითარდა შემდეგ სხვა მოდალობათა შეგრძნების ორგანოებიც. მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ერთი დიფუზიური

გრძნობიდან განვითარებულმა „გრძნობის ორგანოებმა“ სავსებით დაკარგეს პირვანდელი ერთიანობა და აღარაფერი საერთო აღარ შერჩათ; არა! -- არსებობს უტყუარი ფაქტები, რაც ადასტურებენ რაღაც საერთოს არსებობას სხვადასხვა მოდალობის შეგრძნებებს შორისა. 1. პირველი ასეთი ფაქტია მეტყველების მოწმობა, მაგა, გამოთქმები: „თბილი ფერი“, „ცივი ფერი“, „ცივი ხმა“, „თბილი ხმა“, „დაბალი ხმა“, „მაღალი ხმა“ და სხვა. ასეთი გამოთქმები ყველა ენაში არსებობს. ეს იმას ნიშნავს, რომ, შ-ის გარკვეული მოდალობის შინა-არსს სხვა მოდალობის შ-ის თვისებით ვახასიათებთ, მაგა, ფერს-ტემპერატურის შ-ის თვისებით, ბგერას - მხედველობის შეგრძნების თვისებით. ამ ფაქტებიდან ჩანს, რომ მიუხედავად შეგრძნებათა სხვადასხვა მოდალობებს შორის არსებული მკაცრი დიფერენციაციისა, რაღაც ნათესაობა მათ შორის მაინც არსებობს.

2. შ. ი. ე-ის სასარგებლოდ კიდევ უფრო დამარწმუნებლად მეტყველებს ე. წ. სინესთეზიის ანუ თანაშეგრძნების ფაქტი, როდესაც აქტუალური გაღიზიანებით გამოწვეული გარკვეული მოდალობის შეგრძნების შემთხვევაში, მეორე, განსხვავებული მოდალობის შეგრძნება ჩნდება, თუმცა ამ მეორე მოდალობის შეგრძნებას ფაქტიურად ადგილი არ ჰქონია /იხ. სინესთეზია/.

3. შ. ი. ე-ს სასარგებლოდ ლაპარაკობს აგრეთვე თვით შეგრძნების ორგანოთა ურთიერთშემოქმედების ფაქტი, მაგა, ა/ადამიანის მხედველობის სიმახვილე იზრდება, როცა მასზე ერთდროულად ბგერა ან სხვა რომელიმე გამღიზიანებელი მოქმედებს /სუნთქვა, გემო, შეხება და სხვა./; ბ/ბგერა უფრო მაღალი ჩანს ნათელ ოთახში, ვიდრე ბნელში.

შეგრძნებათა კლასიფიკაცია - ვუნდტის კლასიფიკაციის მიხედვით შეგრძნებები 5 ძირითად ჯგუფად იყოფა: მხედველობა, სმენა, გემო, სუნთქვა, შეხება. მაგრამ ჩვეულებრივი შეხედულება, რომ მთელი ჩვენი შეგრძნებათა სამკვიდრო თითქოს მხოლოდ ხუთი შეგრძნებით ამოიწურებოდეს ეს მეცნიერულად არ მართლდება. აღმოჩნდა, რომ სინამდვილეში მეტი რაოდენობის შეგრძნებებს ვფლობთ, ასეთებია: 1/სითბო-სიცივის ანუ ტემპერატურის, 2/ ვიბრაციის, 3/ტკივილის, 4/ სხეულის მოძრაობებისა ანუ კინესთეტური შ. 5/ წონასწორობისა და 6/ ორგანული შეგრძნებები. შ. გ-ს საფუძვლად უდევს გრძნობის ორგანოთა განსხვავებულობა: ცალკეულ მოდალობას ქმნიან ის შეგრძნებები, რაც ერთი გრძნობის ორგანოსთან არიან დაკავშირებულნი.

შეგრძნების ორგანო, ყოველი შ-ის აღქმა ზარეგამღიზიანებლის გარკვეულ ორგანოზე შემოქმედების შედეგად ჩნდება. ეს ორგანოებია: თვალი, ყური, ცხვირის ლორწოვანი გარსი, ენის ზედაპირი, კანი,

კუნთები, მყესები, სახსრები და სხვა... ყოველი შ. ორგანო სამი ნაწილისაგან შედგება. პირველია რეცეპტორი, სპეციფიკურად აგებული გარე აპარატი, რელიც გამლიზიანებლის მისაღებადაა მოწყობილი. მეორე - გამტარი ნერვი, რელიც გალიზიანებას თავის ტვინის სათანადო ცენტრს გადასცემს, და მესამე - თვითონ ეს ცენტრი, რომელიც მოთავსებულია თავის ტვინის ქერქში. შ. ორგანოები მკაფიოდაა ერთმანეთისაგან გამოყოფილი. თითოეული მათგანი სხეულის გარკვეულ ადგილზეა მოთავსებული და შესატყვისი გალიზიანების მიღება მხოლოდ მისი საშუალებით ხდება: სინათლის სხივებში მთელი ორგანიზმია გახვეული, მაგრამ, რაც გამლიზიანებელი სინათლე მხოლოდ თვალზე მოქმედებს. ასეა ხმაც, სუნიც და სხვა. /და უზნაძე/. „შეგრძნების“ ორგანო, როგორც ტერმინი შემორჩენილია მხოლოდ ფს-გიაში, ფიზიოლ-ში მის ნაცვლად იხმარება ტერმინი „ანალიზატორი“.

შეგრძნების ორგანოთა სპეციფიკური ენერჯის კანონი - ეხება დამოკიდებულებას, რელიც არსებობს გალიზიანების რომელობასა და შეგრძნების რომელობას შორის. შეგრძნების ყოველი ორგანო - თვალი, ყური, ცხვირი, ენა, კანი - გამლიზიანებელს სპეციფიკური შეგრძნებით აძლევს პასუხს, მაგ.: თვალი სინათლის ტალღისებურ რხევას სინათლის შეგრძნებით უპასუხებს; ჰაერის ტალღისებურ რხევას ყური ბგერის შეგრძნებით უპასუხებს; ცხვირის ლორწოვანი გარსი გარკვეულ ქიმიურ გამლიზიანებელს - სუნის შეგრძნებით უპასუხებს და სხვა. ასე ხდება, ჩვეულებრივ, ნორმალურ პირობებში, როდესაც გამლიზიანებელი შეგრძნების ორგანოს ადეკვატურია /თვალისათვის ადეკვატური გამლიზიანებელია სინათლე, ყურისათვის - ჰაერის ტალღისებური რხევა და სხვა. მაგრამ თუ შეგრძნების რომელიმე ორგანოზე არაადეკვატურ /არასპეციფიკურ/ გამლიზიანებელს ვამოქმედებთ, ორგანო მაინც მისთვის სპეციფიკური შეგრძნებით უპასუხებს: მაგ.: თუ თვალს გავალიზიანებთ მექანიკურად /დარტყმით ან დაწოლით/, ელექტროდენით ან ქიმიურად, თვალი მაინც მისთვის სპეციფიკური შეგრძნებით - სინათლის შეგრძნებით უპასუხებს. ასე ხდება ყველა სხვა შეგრძნების ორგანოს მოქმედების შემთხვევაშიც. ორგანოს ამ თვისებას, რომ არასპეციფიკურ გამლიზიანებელს იგი მისთვის სპეციფიკური შეგრძნებით უპასუხებს, „სპეციფიკური ენერჯის კანონი“ ეწოდება. ეს კანონი აღმოაჩინა გერმანელმა ფიზიოლოგმა ი. მიულერმა.

შ. ო. ს. ე. კ. ფაქტია, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ თითქოს შეგრძნება ან აღქმა არ წარმოადგენდეს ობიექტური სინამდვილის ასახვას და მხოლოდ მგრძნობიარე ნერვის საკუთარი ენერჯის გაშლა იყოს. საქმე ისაა, რომ ყოველი შეგრძნების ორგანოს სპეციფიკა მიღებულია გან-

ვითარების პროცესში ორგანიზმის გარემოსთან შეგუების შედეგად და მასში სწორედ ის ობიექტური სინამდვილეა მოცემული, რაც შეგრძნების ან აღქმის შინაარსშია ასახული.

შეგრძნების ორგანოთა ურთიერთშემოქმედება – იხ. შეგრძნების ინტერმოდალური ერთიანობა.

შეგუება – იხ. ადაპტაცია.

შედარებითი ფსიქოლოგია – ფს-გიის ერთ-ერთი დარგი. მისი ამოცანაა შედარების მეთოდით იკვლიოს თუ რა აქვთ საერთო ად-ნსა და ცხოველს, ბ-ესა და ზრდადამთავრებულ ად-ნს, ჯანმრთელ ად-ნს და სულიერად დაავადებულს, პრიმიტიულ /პირველყოფილი კულტურის/ ად-ნსა და ცივილიზებულს, ან რით განსხვავდებიან ისინი ერთმანეთისაგან. ამ საკითხების გადასაჭრელად შ. ფ. იყენებს უმთავრესად ცხოველის ფს-გიის, გენეტიკური ფს-გიის კვლევის შედეგებს, რ-რც პრიმიტიული, ისე ცივილიზებული ად-ნის ფს-გიური კვლევის მონაცემებს /აზროვნება, მსოფლმხედველობა, ხელოვნება, ზნე-ჩვეულებები/.

შეზღუდული ასოციაციის მეთოდი – იხ. ასოციაციური ექსპ-ტი.

შეკუმშვა /გერმა. Verdichtung/ ფროიდის მიერ შემოტანილი სპეციფიკური მნიშვნელობის ტერმინი. წარმოადგენს „დაცვითი მექანიზმი“-ს ერთ-ერთ სახეს შ-ში, ფროიდის თეორიით, ხდება სხვადასხვა წარმოდგენების არაცნობიერად გარდაქმნა – შემჭიდროება და ერთ წარმოდგენად შერწყმა. მაგ., შ-ის შედეგად „სიზმრის ლატენტური შინაარსები“ –დან მუშავდება შემოკლებული სახის ახალი წარმოდგენები, რ-ებიც „ზე-მე“ –სთვის მისაღები იქნება და ივარგებს სიზმარში სამანიფესტაციოდ. სიზმრისთვის აუცილებელი ასეთი შეკუმშული, სადემონსტრაციო წარმოდგენების დასადგენად ხდება „სიზმრის ლატენტური შინაარსის“ ზოგი ნაწილის უგულებელყოფა, ზოგის ნაწილობრივი გამოყენება, ისეთებისა, რ-თაც ურთიერთთან რალაც საერთო აქვთ – შემჭიდროება, შერწყმა ერთ ჰარმონიულ სახედ. შ-ის შედეგად სიზმრის „ლატენტურ შინაარსთა“ შორის წინააღმდეგობები მოხსნილია, შერიგებულია შ. დამახ. არქაულ-პრიმიტიული სიზმრისა და შიზოფრენიული აზროვნებისათვის. /საწინ. გადატანა/.

შემაჯსებელი ფერი /ანუ კომპლემენტური, ანტაგონისტური/ – იხ. ფერთა შერევის კანონები.

შემეცნების თეორია – იგივეა, რაც გნოსეოლოგია.

შენარჩუნების მეთოდი – იხ. დასწავლის კვლევის მეთოდები.

შეხებითი ანუ ტაქტილური სიბრმავე – იხ. აგნოზია.

შეხებისა და წნევის შეგრძნება /უწოდებენ აგრეთვე ტაქტილურ შეგრძნებას/ – როცა რაიმე საგანი კანის ზედაპირს ეხება, შეხებასთან ერთად ამ საგნის მთელ რიგ თვისებებს განვიცდით: მის სითბოს ან სი-

ცივეს, სიმაგრეს ან სირბილეს, ზედაპირის სიგლუვეს ან სიმჭისეს, სისველეს ან სიმშრალეს; თუ საგნის შეხებას ყველა ამ თანადროულ განცდას ჩამოვაშორებთ /განვაყენებთ/, მაშინ მხოლოდ შეხების შეგრძნება გვექნება, ე. ი. თავისებური განცდა, რაც გარდა შეხებისა, ანუ მიკარებისა, არავითარ სხვა თვისებად არ განიცდება ხშირად შეხება წნევადაც განიცდება იმისდა მიხედვით თუ რა ინტენსიურობით მოქმედებს ჩვენზე შეხებითი გამლიზიანებელი.

კანის სხვადასხვა ადგილზე შეხებითი გამლიზიანებელი სხვადასხვანაირად განიცდება. შეხების შეგრძნებათა ამ თვისებას, რაც ისინი კანზე მიკარების ადგილის მიხედვით ღებულობენ, ადგილობრივი ანუ „ლოკალური ნიშანი“ ეწოდება. /იხ. „ლოკალური ნიშანი“/.

კანის ზედაპირზე ყოველი წერტილის გაღიზიანება არ იძლევა შეხების შეგრძნებას. დადგენილია, რომ ამ შეგრძნებებს საგანგებო ორგანოები აქვთ, რებიც მეტ-ნაკლები სიხშირით არიან განლაგებული კანქვეშ მდებარე ფენებში. შეხების შეგრძნებისათვის ყველაზე მგრძნობიარე ადგილებია ენის წვერი, ტუჩები, ცხვირის ზედაპირი და თითების დაბოლოებანი.

შეხების რეცეპტორებია მეისნერის და პაჩინის სხეულაკები, რებიც კანშია მოთავსებული.

შთაბეჭდილების მეთოდი — იხ. გაღიზიანების მეთოდი.

შთაგონება /სუგესტივობა/ — სხვისი აზრებისა და შეხედულებების უკრიტიკოდ გაზიარება და თავისი მოქმედების საფუძვლად მიღება, მოქმედება არა საკუთარი ნებელობის კარნახით, არამედ სხვისი ზეგავლენით; განცდა-დარწმუნებულობა კი ისეთი აქვს სუბ-ს თითქოს საკუთარ სურვილსა და მიზანს მისდევდეს და ახორციელებდეს. ზოგჯერ ერთი ად-ნის ზეგავლენა მეორეზე იმდენად დიდია, რომ სუბ-ს სხვისი აზრი და სურვილი საკუთარ შეხედულებად გარდაექმნება, ვერ გრძნობს, რომ მის მოქმედებას სხვა წარმართავს, უკრიტიკოდ სჯერა ყველაფერი, რასაც ეს სხვა ეტყვის და ასრულებს მის სურვილს, რაც ბრძანებას. ამის მაგალითს ჰიპნოზური მდგომარეობა წარმოადგენს. ამ თვისების გამო შ. და თვითშთაგონება გამოიყენება ფუნქციურ-ნერვული დაავადების მკურნალობის ფსიქოთერაპევტულ მეთოდად. შ-სათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს შთამგონებლის პიროვნებას, მის ავტორიტეტს, ნებისყოფის სიძლიერეს, მეორე ად-ნში ჩაწვდომის და თავისი გავლენის ქვეშ მისი მოქცევის უნარს. სუბ. მით უფრო ადვილად ეძლევა შ-ს, რაც ნაკლებ ინტელექტუალურია, ემოციურად მერყევი და სუსტი ნებისყოფის მქონეა. განასხვავებენ შ-ის სამ სახეს: ჰიპნოზურს, პოსტჰიპნოზურს და სიფხიზლეში მიღებულს. შ-ის ანუ სუგესტიის წყარო შეიძლება იყოს

კოლექტივიც, მანა, პანიკის შემთხვევაში - იქცევი ისე, რ-რც ყველა იქცევა, სხვისი გავლენის ქვეშ ხარ, სხვას ბაძავ. მოდაც შ-ას ემყარება: რაიმე მოგწონს იმიტომ, რომ ის ყველას მოსწონს. შ-ის საფუძველზე იზიარებ და აკეთებ იმას, რასაც სხვა იზიარებს და აკეთებს, რის შედეგადაც პირადი, შენი, ინდივიდუალური იკარგება და მიბაძვას ემობა ადგილი. რეკლამის ზემოქმედებაც შთაგონების გავლენით აიხსნება. შ-ის ნაირსახეობას თვითშთაგონება ანუ აუტოსუგესტია წარმოადგენს. როდესაც შენი თავის შთამგონებელი თვითონ შენ ხარ, თვითშთაგონებას ხელს უწყობს სუბ-ის მომატებული ემოციურობა, მოლოდინი, ში-ში, ეჭვი და ყველაფერი ის, რაც ძლიერ გსურს.

შთაგონებითი თერაპია - ფსიქოთერაპიის ერთ-ერთი მეთოდი. /იხ. ფსიქოთერაპია/.

შიზოთიმიკური ტიპი - /ბერძ. schizo - ვაპობ, thymos - გრძნობა, განწყობილება/ ე. კრეჩმერის მიხედვით: ჯანმრთელი ად-ნის ხასიათისა და ტემპერამენტის ერთ-ერთი ტიპის აღმნიშვნელი ცნება. შეესატყვისება ლებტოზომური /ასთენიური/ სხეულის აგებულებას /იხ. სხეულის აგებულების ტიპები/ შ. ტ-ის დამახასიათებელი ტენდენციაა: გარემოსაგან უკუქცევა, თავისი შინაგანი სამყაროს შექმნისკენ სწრაფვა, ჩაძირვა თავის პიროვნებაში-ინტროვერსია. შ. ტ. გარეგან სამყაროსთან მუდამ ანტითეზურ წინააღმდეგობაშია. მასთან დაახლოება არ სურს, მისი ინტერესები არ აღელვებს, გულჩათხრობილია, ეჭვიანი; ზოგი შ. ტ. ზემგრძნობიერია, ზოგი - ცივი, უგრძნობელი, მიუკარგებელი, შ. ტ. არც თავის საკუთარ შინაგან სამყაროში არის პარმონიულად აწყობილი. ის შინაგანად გახლეჩილი, ამბივალენტური პიროვნებაა. ე. კრეჩმერმა აღწერა შ. ზ-ის სახეები: ფაქიზმგრძნობიარე არისტოკრატი, მეოცნებე იდეალისტი, სამყაროდან გაქცეული რომანტიკოსი, ტრაგიკული პათეტიკოსი, სასტიკი, ენერგიული, პრინციპული, ღიპლომატი, ცივი, ანგარიშიანი და სხვა.

შ. ტ-ს დიფერენციული სახეების განმსაზღვრელ ფაქტორად კრეჩმერი მგრძნობელობის პოლუსების პროპორციულ ურთიერთდამოკიდებულებას თვლის. ეს პოლუსებია: ზემგრძნობელობა /ჰიპერესთეზია/ და უგრძნობლობა /ანესთეზია/. ზემგრძნობელობის პოლუსს ახასიათებს მაღალი გაღიზიანებადობა, შთაგონების უნარი, ფაქიზი მგრძნობელობა, ადვილი განაწყენება; უგრძნობლობის პოლუსს - სიტლანქე, გულგრილობა, სიბლაგვე, ამ ორი პოლუსის ერთმანეთთან შერევის პროპორცია, კრეჩმერის თანახმად განსაზღვრავს შიზოთიმიკის ამა თუ იმ ტიპს. /იხ. ფსიქოთეზური პროპორცია/. გაძლიერებული შიზოთიმიკის თვისებები კმნიან შიზოიდურ ტიპს, რ-იც შიზოფრენიის მოსაზღვრე მდგომარეობად ითვლება. თვით შიზოფრენია, კრეჩმერის აზრით, შიზოთიმიკის და შიზოიდის პროტოტიპს წარმოადგენს.

შიზოიდია, შიზოიდური ტიპი / ბერძ. schizo – ვაპობ/ – ფსიქოპათი, აღ–ნის ხასიათისა და ტემპერამენტის ერთ–ერთი სახის აღმნიშვნელი ცნება. შეესატყვისება სხეულის აგებულების ლეპტოზომურ/ასთენიურ/კონსტიტუციას /ე. კრეჩმერის კლასიფიკაციით/ ა შიზოიდურ ტიპში შიზოთიმიკის თვისებები გაძლიერებული პროპორციითაა ურთიერთშერეული /იხ. ფსიქესთეზური პროპორცია/ ა თვისებათა ტიპური ნიშნებით ენათესაება შიზოფრენიას.

შიზოფრენია – პროგრესულად მიმდინარე ფს–კური დაავადება რიც უპირატესად ახალგაზრდობის პერიოდში იწყება და ხშირად მთავრდება სპეციფიკური ფს–კური დეფექტით /აქედან, ამ დეფექტიდანაა დაავადების კრეპელინისეული სახელწოდება Dementia praecox – ნაადრევი ჯკუასუსტობა/. შ–ისათვის დამახასიათებლად ითვლება ფს–კური მოქმედების ერთიანობის დარღვევა, გახლეჩა /აქედან წარმოიშვა ე. ბლოლერის მიერ მოწოდებული სახელწოდება – შიზოფრენია: schisis გახლეჩა, phren – ჯკუა, სული/. დამახ. ავად–ის აზრების, ქცევისა და გრძნობების შეუსატყვისობა /ე. წ. ინტრაფსიქიკური ატაქსია/ და მათი არაადეკვატურობა გარემოს მიმართ; რეალური სინამდვილისაგან მოწყვეტა და საკუთარი ავადმყოფური განცდების სამყაროში ჩარაზვა /ე. წ. აუტიზმი/. ტერმინები „შიზოფრენია“ და „ნაადრევი ჯკუასუსტობა“ ამჟამად დაახლოებით ერთი და იმავე მნიშვნელობით იხმარება მაგრამ ფრანგული სკოლა, განსაკუთრებით კლოდი, შ–ის ქვეშ გულისხმობს ნაადრევი ჯკუასუსტობისაგან განსხვავებულ დაავადებას, რ–იც ვითარდება შიზოიდურ ფონზე რაიმე გარეგანი მიზეზის ზემოქმედების შედეგად და არ ხასიათდება ინტელექტუალური სფეროს კვლოლებებით შ–ის კლინიკა უაღრესად მრავალფეროვანია ე. კრეპელინის კლასიფიკაციით არჩევენ დაავადების ოთხ ძირითად ფორმას: 1. მარტივი ფორმა – ახასიათებს ინტელექტუალური გაღარიბება, ემოციური განურჩევლობა, ინტერესის პროგრესული დაკარგვა, ბოღვითი იდეები და ჰალუცინაციები ნაკლებადაა გამოხატული. 2. ჰებეფრენია – კლინიკურ სურათში ჯარბობს ახირებული ქცევები, უაზრო სიცელქე, მანერულობა, ეიკფორია. 3. კატატონიური ფორმა. – ახასიათებს კატატონიური აგზნება, ან კატატონიური სტუპორი. 4. პარანოიდური: – კლინიკურ სურათში განსაკუთრებით წინა პლანზეა წამოწეული ბოღვითი იდეები | და ჰალუცინაციები /უპირატესად სმენითი სახის ფსევდოჰალუცინაციები/ ა ამჟამად ფსიქიატრიაში ფართოდ იყენებენ შ–ის სხვაგვარ კლასიფიკაციასაც, რ–აც საფუძვლად დაავადების მიმდინარეობის თავისებურება უდევს. ამ კლასიფიკაციით შ–ის სამი ძირითადი ფორმაა გამოყოფილი: უწყვეტად მიმდინარე, პერიოდული, ანუ რეკურენტული ფორმა და შეტევისებურ–პროგრედიენტული ფორმა. თითოეული მათგანი კიდევ რამდენიმე ქვეფორმად იყოფა.

შინაგანი აღქმა - იხ. აღქმა.

შინაგანი მიკუთვნილების ფაქტორი - იხ. გეშტალტის ფაქტორები.

შიში - / Furcht / ემპირიული ანუ რეალური / რაციონალური - ფროიდი / ში, უსიამოვნო ემოცია, აღიძვრის ამყამად ობიექტურად არსებული რაიმე საფრთხის / ან ასეთად განცდილის / საპასუხოდ. ასეთი საფრთხე აღიქმება, ან რ-რც მთლიანი ორგანიზმის არსებობის წინააღმდეგ მიმართული, ან სუბ-ის რომელიმე სასიცოცხლო ღირებულების / მოთხოვნების, მიზნის, მიღწევის / საზიანოდ მიმართული მუქარა. შ-თ გამოწვეული რეაქცია ვლინდება ან შებრძოლება-აგრესიის სახით, ან გაქცევა - დამალვის სახით / თუ რომელს აირჩევს სუბიექტი, მის პიროვნულ თვისებაზეა დამოკიდებული / შ-ის რეაქცია ინსტინქტურ-პრიმიტიულია, ხოლო ფილოგენეზურად თავდაპირველ რეაქციად ითვლება. იგი საერთოა ცხოველთა მთელი სამყაროსათვის. შ-ის გამომწვევი ობიექტისადმი მიმართული გრძნობა, რ-რც თავდაცვითი ინსტინქტის გამოვლენა, ორგანიზმისათვის სასიგნალო მნიშვნელობისაა და სწორედ ამაშია მისი ბიოლოგიური აზრიანობაც / ჩ. დარვინი /.

ში. შეიძლება იყოს, სხვადასხვა ხარისხის ანუ სიძლიერის. მაგ., შეშინება, დაფრთხობა, შეკრთობა-საშუალო ხარისხის, მეტნაკლებად ასატან შ-ად წარმოიდგინება, მაგრამ ძრწოლა, ელდა, შ-ის ზარი, დაფეთება-ძლიერ შ-ად, აფექტად ითვლება.

ძლიერი შ. აზნელებს და ავიწროებს ცნობიერებას, ახშობს მოქმედების გზას, იწვევს ქცევის არეუ-დარევას და აუარესებს საპასუხო მიღწევის შედეგს / იხ. ფრუსტრაცია / . შ-ისათვის დამახასიათებელია სიმპათიკური ნ. ს-ის მოქმედებით გამოწვეული სომატური ცვლილებები: თბილის გუგის გაფართოება, პირის სიმშრალე, სახის გაფითრება, გულისცემისა და სუნთქვის გახშირება, არტერიული წნევის აწევა, ადრენალინისა და შაქრის მომატება სისხლში, ოფლიანობა, გამოყოფითი ფუნქციების გააქტიურება და სხვა. შ. გადამდებია, მასობრივ შ-ს პანიკა ეწოდება.

1) შიშნეულობა. / რუს. тревожное состояние, გერმ. Angst, ლათ. anxietas, ფრანგ. angoisse, ინგლ. anxiety / - შიშის ემოციის თავისებური სახე. განსხვავებით საკუთრივ შიშისაგან, შ-ს არ გააჩნია შიშის გამომწვევი, რეალურად არსებული ობიექტი. ამ აზრით იგი „უსაგნოა“, ობიექტურ საფუძველს მოკლებულია. იგი ტოტალური გრძნობაა, გაუგეშტალტებული / ვა. შტერნი /, რაღაც უბედურების მოლოდინის განცდა, მომავლის წინაშე დაურწმუნებლობის უარყოფითი გრძნობა. ახას. უმწეობა, სევდიანობა, დაძაბულობა, მოუსვენრობა, შფოთი, აგრესიულობა, შინაგანი და გარეგანი რეალობისადმი კონტროლის დაკარგვა, სასიცოცხლო მოვლენებისადმი უარყოფითი დამოკიდებულება, „სიცოცხლე არ შე-

მიძლია“—ს განცდა, ვიტალური შიში, ტერმინი „შიშნეულობა“ /Angst/ ფს—გიაში შემოიტანა ზ. ფროიდმა /1894/. მიაწერდა მას ნევროზის განმსაზღვრელი ფაქტორის მნიშვნელობას და თავისი ფსიქონალიზური კონცეფციის ძირითად ცნებად |თვლიდა. ამ |კონცეფციის თანახმად შ. წარმოიშობა დათრგუნვილი ლიბიდოზური წარმოდგენების ენერჯისაგან, „ზე—მე“—ს /Super|ego/ მიერ ამ წარმოდგენების ქვეცნობიერში განდევნის შედეგად. რ—რც საშიშროების სიგნალი, ფროიდმა იგი განასხვავა რაციონალური ანუ რეალური შიშისაგან /1936/ და მას „სიღრმითი შიში“ უწოდა. |ნეოფროიდიზმს /ვ. ჰორნი, ე. ფრომი/ ზ. ფროიდის ამ კონცეფციაში შეაქვს შესწორება, შ—ს აფუძნებს სოციალურ | მომენტებზე

შ—ის ცნებამ განსაზღვრული როლი ფილოსოფიაშიც შეასრულა. პირველად ეს ცნება ს. კირკეგარდმა /1813—1855/ გამოიყენა; მისი აზრით, შ. „არარაობის“ გრძნობით გამოწვეული „მეტაფიზიკური შიშია“. შემდეგ მ. ჰაიდეგერმა /1889/ შ—ით გამოწვეული სევდის, „გულის გადაღების“ საწყისად „არარაობის“ გრძნობა, სიკვდილი აღიარა და ამ გაგებით შეიყვანა ეს ცნება თავის „ექსისტენციალურ“ ფილოსოფიაში.

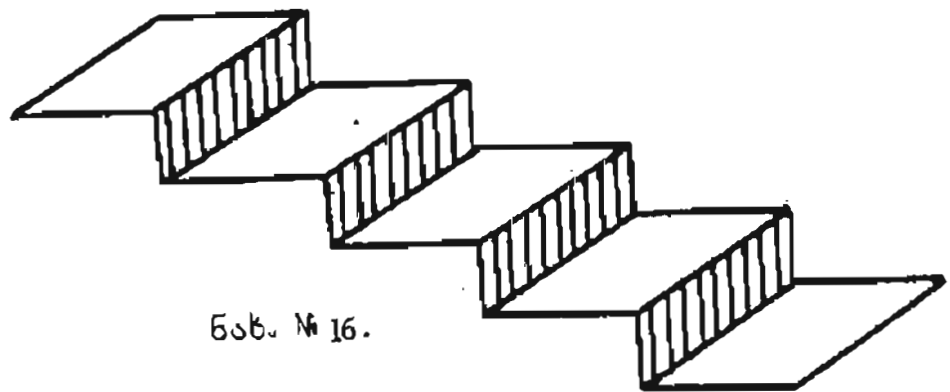
რელიგიური გრძნობებისათვის | შ. აგრეთვე ფუნდამენტური ცნებაა. მას თელიან ღვთის წინაშე შიშად.

სრულებით განსხვავებულ თვალსაზრისზე დგას ამერიკის ოპერაციონალისტური მიმდინარეობა /იხ. ოპერაციონალიზმი/. ამ მიმართულების შეხედულებით, შ—ის არსის ძიების მიმართულებებს არა აქვთ საზომი, მასშტაბი, რ—იც იტყოდა, სწორია თუ არა მათი | დეფინიცია, ცნება კი მისი სისწორის ობიექტური მაჩვენებელს გარეშე, მეცნ. კვლევისათვის გამოუსადეგარია. ასეთი ობიექტური კრიტერიუმი კი მხოლოდ ოპერაციონალისტურ დეფინიციას შეუძლია წამოაყენოს. ოპერაცია | დეფინიციით შ. არის ავტონომიური რეაქციის ნიმუში ორგანიზმისათვის ზიანის მომტან |გამლიზიანებაზე. ასეთი გამლიზიანებელია მაგ., ელექტრული ნაკადი, რ—აც შეუძლია დააზიანოს ქსოვილი და რ—აც ინდივიდი აღიქვამს, რ—რც ტკივილს /განიცდის/. ოპერაციონალისტების აზრით ეს არის „უპირობო“ რეაქციის ჩვეულებრივი სახე, ასეთი „უპირობო“ რეაქცია უკავშირდება იმავე დროს მოქმედ რაიმე ნეიტრალურ გამლიზიანებელს, რ—იც ამ თანამონაწილეობის გამო თვით იქცევა ამ რეაქციის გამომწვევ „პირობით“ გამლიზიანებლად; ეს უკანასკნელი კვლავ შეიძლება, თავის მხრივ, დაუკავშირდეს კიდევ სხვა ნეიტრალურ გამლიზიანებელს და გახადოს იგი პირობით გამლიზიანებლად, და ასე შემდეგ. აღ—ნს მრავალი ასეთი გაუცნობიერებელი „პირობითი“ გამლიზიანებელი აქვს შექმნილი. ყოველ კერძო შემთხვევაში უნდა მოიძებნოს ის სპეციფიკური „უპირობო“ გამლიზიანებელი, რომლის ბაზაზეც აღიზარდა შ—ის პირობითი რეაქცია. მაშინ გან-

სხვაგვებას შიშსა და შინაგანად შეპირობებულ შ-ს შორის ძალა დაეკარგება. მათი განცხადებით, შ-ბის რეაქციის გამოწვევა შეიძლება სპეციალურად შერჩეული გამლიზიანებლით ისე, რ-რც მოშლა ამ „პირობითი“ რეაქციისა.

და უზნაძის განწყობის თეორიის მიხედვით შ-ის საფუძველი ოდეს დასრულებული შიშის ღრმად ფიქსირებულ განწყობაში უნდა გექცებოდეს.

შრედერის კიბე — ოპტიკურ-გეომეტრიული ილუზიის ერთ-ერთი სახე. დაადგინა შრედერმა /1859/. ქვემოთ მოტანილი ფიგურა, იმისდა მიხედვით თუ რა მხრიდან ვეჭვრეტთ მას, ან კიბის საფეხურების სახით განიხილდება, ან რაიმე სხვა ფიგურად, ნახ. №16.

ნახ. № 16.

შრომა — იხ. ქცევის ექსტროგენური ფორმა.

შუალობის პრინციპი — იხ. უშუალობის პოსტულატი.

შუამდებარე ცვლადი — იხ. ბიჰევიორიზმი.

ჩ

ჩაწვდომა ანუ წვდომა /გერმ. Einsicht — წვდომა/ — ტერმინი გერმანულ ფს-გიაში შემოიტანა ვ. კელერმა. ნიშნავს საქმის ვითარების უშუალო გაგებას, მოვლენათა კავშირების, მიზეზებისა და შედეგების უშუალო წვდომას. ასეთი წვდომა ყოველთვის შეგუებულია ქცევის ამოცანასთან. ცნება ჩა კელერმა დაამუშავა ანთროპოიდების გონიერების კვლევასთან დაკავშირებით. პირველი მსოფლიო ომის დროს ამ ცდებში იგი ატარებდა კუნძულ ტენერიფაზე. მშვიერ მაიმუნებს ათავსებდა გალიაში. ვერზე ჩამოკიდებული იყო ბანანი. იქვე ეყარა სხვადასხვა სიგრძის ჯოხები და სხვადასხვა სიღრმის ყუთები. ბანანი მაიმუნი უშუალოდ ვერ სწვდებოდა, უნდა გამოეყენებინა ჯოხები და იმით ჩამოეგდო, — ან ყუთები უნდა დაედგა ერთიმეორეზე და ამ გზით მისწვდომოდა საკვებს. ბევრს ეწვალა მაიმუნი, მაგრამ ვერც ჯოხი და ვერც ყუთი ვერ გამოიყენა მიზნის მისაღწევად. მაიმუნი ჯოხებს რამდენიმე დღე ატრიალებდა — თამაშობდა. კელერის დაკვირვებით, ამოცანის გადაჭრა მოხდა არა „ცდისა და შეცდომის“ შედეგად, არამედ ამოცანაში ერთბაშადი ჩაწვდომის გზით: მი-